

اثربخشی آموزش راهبردهای فراشناختی بر بهبود خواندن، درک مطلب و سرعت خواندن دانشآموزان

حمیدرضا دائمی^۱

تاریخ پذیرش: ۹۰/۸/۲۱

تاریخ وصول: ۹۱/۳/۶

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر آموزش راهبردهای فراشناختی (آموزش دو جانبه) بر بهبود خواندن، درک مطلب و سرعت خواندن دانشآموزان ابتدایی دارای اختلال یادگیری خواندن انجام شد. جامعه آماری پژوهش عبارت بود از کلیه‌ی دانشآموزان دختر دوره ابتدایی آموزش و پرورش شهر تهران که در سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۸۸ مشغول به تحصیل بودند. به منظور انتخاب نمونه آماری در مرحله اول، از همه مناطق آموزش و پرورش تهران، یک منطقه به صورت تصادفی انتخاب گردید. در مرحله دوم، دو دبستان از منطقه مورد نظر و در مرحله بعد ده کلاس از سی کلاس موجود در آن دو مدرسه، بطور تصادفی انتخاب شدند. سپس با اجرای آزمون خواندن و نارسا خوانی کرمی نوری و مرادی (۱۳۸۷) ۶۸ نفر از دانشآموزان گروه نمونه که نمره پایین تر از میانگین کسب کرده بودند، انتخاب شدند. با توجه به نیمه آزمایشی بودن پژوهش، ۳۴ نفر در گروه کنترل و ۳۴ نفر در گروه آزمایش جایگزین شدند. گروه آزمایش به

مدت ۳۶ جلسه یک ساعته، تحت آموزش دو جانبی قرار گرفت و گروه کنترل آموزش عادی مدرسه را دریافت نمود. داده‌ها به کمک روش آماری تحلیل واریانس چند متغیری تحلیل شدند. نتایج تحلیل واریانس چند متغیری در سطح ($p < 0.001$) نشان داد که آموزش دو جانبی باعث افزایش در ک مطلب و عملکرد کلی خواندن و کاهش تعداد غلط‌ها در خواندن گردید و باعث افزایش در سرعت خواندن در سطح ($P < 0.05$) در گروه آزمایش نسبت به گروه کنترل گردید. نتایج نشان داد که آموزش راهبردهای فراشناختی بر بهبود خواندن، در ک مطلب و سرعت خواندن و کاهش تعداد غلط‌ها در خواندن تأثیر داشت و آموزش فراشناختی می‌تواند برای بهبود در ک مطلب و خواندن دانش آموزان در سایر دروس و سطوح تحصیلی نیز مورد استفاده قرار گیرد.

وازگان کلیدی: راهبردهای فراشناختی، در ک مطلب، آموزش دو جانبی، اختلال یادگیری خواندن.

مقدمه

در طرح تدوین سند ملی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران، توجه به اصل عدالت آموزشی و تفاوت‌های فردی دانش آموزان به ویژه از لحاظ توانمندی‌های یادگیری بسیار حائز اهمیت است (دبيرخانه شورای عالی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۹). آموزش و پرورش زمانی مؤثر و مفید خواهد بود و بدرستی انجام خواهد شد که دانش آموز از آمادگی کافی در ابعاد ذهنی، جسمی، روانی، اجتماعی و اخلاقی برخوردار باشد و معلم نیز در موضوع درس تخصص داشته باشد. اطلاع و آگاهی از تفاوت‌های فردی و اعمال روش‌های مناسب آموزشی، یادگیری و رشد جنبه‌های گوناگون شخصیت دانش آموزان را تسريع می‌نماید (شفیع آبادی، ۱۳۸۹). بنابراین با توجه به اهمیت دوره ابتدایی، توانمند نمودن دانش آموزان در زمینه خواندن، نوشتن و ریاضیات بسیار مهم بوده و زمینه اساسی در کسب سایر ظرفیت‌های است و شکست در این توانمندی‌ها عامل افت تحصیلی و مشکلات بین فردی و ناهنجاری‌های جدی در

آنها می‌باشد. یکی از راهبردهای مؤثر در زمینه توانمند نمودن دانش آموزان، آموزش راهبردهای فراشناختی است. به طوری که در تحقیق (کماهالان^۱، ۲۰۰۶) مشخص گردید، دانش آموزانی که مبتلا به اختلال خواندن بودند، آموزش راهبردهای فراشناختی منجر به بهبود ظرفیت خواندن در آنها گردید.

فراشناخت^۲، اصطلاحی است که اولین بار به وسیله فلاول^۳ (۱۹۷۹؛ به نقل از بولی و همکاران^۴، ۲۰۱۰) مورد استفاده قرار گرفت تا دانش شخص را در مورد فرایندها و تولیدات شناختی یا هرچیز مربوط به آن توصیف کند. درباره فراشناخت، تعاریف مختلفی ارائه شده است: آگاهی شخص نسبت به فرایندها و راهبردهای شناختی (مختاری و ریچارد^۵، ۲۰۰۲) دانش و کنترلی که در مورد تفکر و فعالیت‌های یادگیری اعمال می‌شود (کراس و پاریس^۶، ۱۹۸۸) و هرگونه دانش یا فعالیت شناختی که موضوع آن شناخت یا تنظیم شناخت باشد که به دو بعد تحت عنوان دانش فراشناختی^۷ و تجربه‌ی فراشناختی^۸، تقسیم می‌شود (فلاول، ۱۹۷۹؛ به نقل از بولی و همکاران، ۲۰۱۰). فراشناخت شامل بصیرت درخصوص نقاط ضعف و قوت جنبه‌های رشد عصبی است (در چه چیزهایی خوب هستم؟ چه چیزهایی برایم سخت است؟) (پلمن^۹، ۲۰۰۸). مطالعه در مورد فراشناخت توسط پژوهشگران به دلایل مهمی صورت گرفته است که یکی از مهمترین آنها این است که آموزش مهارت‌های فراشناختی کاربرد مهمی در آموزش خواندن دارد. مطالعه بیکر^{۱۰} (۲۰۰۲) نشان داد که یادگیرندگانی که مشکل خواندن دارند، در بیشتر جنبه‌های خواندن، دارای نقص‌های فراشناختی می‌باشند. تحقیق استیونس و

1. Camalahan
2. Metacognition
3. Flavell
4. Boulay et.al
5. Mokhtari & Reichard
6. Cross & Paris
7. Meta cognitive Knowledge
8. Metacognitive experience
9. Pohlman
10. Baker

اسلاوین^۱ (۱۹۹۱، به نقل از دهقانی، ۱۳۸۶) نشان داد که کودکانی که در درک مطلب ضعیف هستند، آگاهی‌های لازم را در مورد اهداف، راهبردها و ویژگی‌های تکلیف ندارند و نکته مهم‌تر اینکه در صورت داشتن برخی آگاهی‌ها نمی‌توانند بر بکارگیری آنها نظارت نمایند. یادگیرنده‌هایی از فراشناخت خوب بهره‌مند می‌شوند که می‌توانند شیوه‌های وابسته به بینش‌شان را برای تکالیف درسی مانند درک مطلب خواندن متوجه کنند (کولیس- ویهوویک و بیجانسکی^۲، ۲۰۰۶). راهبردهای شناختی به ما کمک می‌کند تا اطلاعات جدید را با اطلاعات اطلاعات قبلی در حافظه دراز مدت ذخیره نماییم. راهبردهای فراشناختی ابزاری برای هدایت راهبردهای شناختی و نظارت بر آنها هستند. از جمله‌این راهبردها می‌توان به تعیین هدف یادگیری، طرح سوال درباره مطالبی که خوانده می‌شوند، ارزشیابی از آنچه خوانده شده است و تنظیم سرعت مطالعه اشاره کرد. به سخن دیگر، یادگیرنده به کمک راهبردهای فراشناختی از راهبردهای شناختی‌اش حداکثر استفاده را می‌برد. یادگیرنده‌گان ماهر، از راهبردهای شناختی به پیشرفت شناختی می‌رسند و از راهبردهای فراشناختی استفاده می‌کنند تا بر پیشرفت نظارت کنند (دمبو^۳، ۱۹۹۴؛ به نقل از اسلامی، ۱۳۸۹). راهبردهای شناختی و فراشناختی به معلمان این توانایی را می‌دهد تا دانش‌آموزان خود را در امر یادگیری کمک نمایند. طبق مطالعات همه‌گیرشناسی اسمارت و همکاران^۴ (۲۰۰۱) بین ده تا بیست درصد دانش‌آموزان دوره ابتدایی مشکلات جدی در خواندن دارند و در سال‌های اولیه تحصیل از خواندن اجتناب می‌کنند و این موضوع باعث شکست آنها در خواندن می‌شود. برای غلبه بر شکست ناشی از عدم موفقیت وایجاد انگیزه در دانش‌آموزان ضعیف در خواندن، می‌توان راهبردهای شناختی و فراشناختی را به آنان آموختن داد. در این راستا آموختش معلمان در جهت بهبود عملکرد خواندن و درک

1. Stevens &Slavin
2. Kolic-Vehovec& Bajanski
3. Dembo
4. Smart et.al

مطلوب دانش آموزان، نه تنها از افت تحصیلی پیشگیری می کند بلکه زمینه رشد اعتماد به نفس، خود پندراره مثبت و تفکر نقاد و خلاق را در آنها بجاد می نماید.

در مطالعه سرپل و همکاران^۱ (۲۰۰۵) مشخص شد اطلاعات دانش آموز در درک مطلب شنیداری و خواندن پیش بینی کننده مؤثری در نمرات انشاء و درک مطلب و رمز گشایی است. در تحقیق رایت و بری^۲ (۲۰۰۳) دستورالعمل های هشیاری هجاشناسی همراه با آموزش راهبردهای فراشناختی برای کودکان ۷ تا ۱۰ ساله ای که مشکل خواندن داشتند آنها را در بازشناسی کلمات یاری نمود. در مطالعات دیگر مشخص گردید که آموزش فراشناختی منجر به بهبود درک مطلب، خواندن، رشد مهارت های زبانی و فهم مطالب نوشتاری می شود (بیکر^۳، ۲۰۰۲؛ گردهمایی ملی خواندن^۴، ۲۰۰۰؛ استو و همکاران^۵، ۱۹۹۸؛ ترباسو و بوچارد^۶، ۲۰۰۲). تأثیر آموزش راهبرهای فراشناختی بر درک مطلب و بهبود خواندن در تحقیقات سایر محققان (آوانسیان، ۱۳۷۷؛ به نقل از عریضی و همکاران، ۱۳۸۴)؛ بروزگری، ۱۳۸۱؛ پاکدامن ساوجی، ۱۳۷۹؛ به نقل از دهقانی و همکاران، ۱۳۸۶؛ جباری، ۱۳۸۴؛ دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۶؛ دهقانی و همکاران، ۱۳۸۷؛ راقیان، ۱۳۸۴؛ سیف و مصر آبادی، ۱۳۸۲؛ کارشکی، ۱۳۸۱؛ میرزایی، ۱۳۸۰؛ ملکی، ۱۳۸۴؛ زرین جویی، ۱۳۸۳؛ پرویز، ۱۳۸۴؛ یعقوبی، ۱۳۸۳؛ معتمدی تلاو کی، ۱۳۸۷) نشان داده شده است.

یکی از انواع آموزش های فراشناختی، آموزش دو جانبه است. روش آموزش دو جانبه به وسیله «براون» در دانشگاه ایلینوی و «پالینکسار» در دانشگاه ایالتی میشیگان ابداع گردید و هدف آن استفاده از مهارت های «فراشناختی» برای پرورش و افزایش درک و فهم کودکان در «خواندن» است. این روش بر مبنای تئوری ویگوتسکی^۷ براین اصل استور است که کودکان از

-
- 1. Serpell et.al
  - 2. Wrighe & Barrie
  - 3. Baker
  - 4. National Reading Panel
  - 5. Snow et.al
  - 6. Trabasso & Bouchard
  - 7. Vygotsky

بزرگترها به همان طریق مطالب را یاد می‌گیرند که شاگردان یک کارگاه، حرفه‌ای را از استاد خود می‌آموزنند (هلاhan و کافمن، ۱۹۹۹؛ به نقل از جوادیان، ۱۳۸۷). علت اثر بخشی آموزش دو جانبه‌این است که در آن دانش آموزان راهبردهای خلاصه کردن، سؤال کردن، روشنگری و پیش‌بینی را بکار می‌گیرند و می‌توانند برای فهم مطلب هم به یکدیگر کمک نمایند (پالینکسار، ۱۹۸۷؛ پالینکسار و براون، ۱۹۸۴). آموزش دو جانبه چهار جزء دارد که مبتنی بر دانش موجود در زمینه دستورالعمل‌های یادگیری است: خلاصه کردن: ۱- افزایش در ک مطلب از طریق بحث گروهی ۲- ایجاد زبان مشترک از طریق تعامل بین فردی. سؤال کردن: ۱- بر مفهوم اساسی متن تمرکز کنید. ۲- دانش آموزان یاد می‌گیرند که چه سؤالی امکان دستیابی به اطلاعات را فراهم می‌کند و چه سؤالی نمی‌کند. ۳- تشویق کنید تا سؤال‌های سطوح بالاتر طرح شود. روشنگری: ۱- دانش آموزان در ک خود را مورد دقت قرار می‌دهند. ۲- از همسالانشان به منظور فهم واژگان کمک می‌گیرند و به حوادث ناشناخته استناد می‌کنند. ۳- بین خودشان و سایر متن‌ها و یا جهان خارج ارتباط برقرار می‌کنند. پیش‌بینی کردن: ۱- دانش زمینه‌ای را فعال می‌کند. ۲- هدف خواندن را مشخص می‌کند. ۳- حدس‌هایی را از نظر یادگیری در خصوص متن نوشتاری مطرح می‌کند. ۴- به عنوان یک عامل انگیزشی از پیش‌بینی‌های خودشان برای مشخص کردن میزان همخوانی یا ناهمخوانی با متن استفاده می‌کنند (فلود و همکاران^۱، ۲۰۰۳).

اگر معلمان بخواهند به جای ارائه دستور العمل به دانش آموزان، آنها را به کشف کردن تشویق نمایند، آموزش دو جانبه بادادن فرصت به دانش آموزان برای کشف موضوعات و به دنبال آن ساختار دادن معنای آن به آنان کمک می‌کند. آموزش دو جانبه برای کلاس‌هایی که تصمیم دارند مواد آموزشی را در اختیار دانش آموزان قرار دهنند، بسیار مناسب است (لیتل و

ریچارد^۱، ۲۰۰۰). تحقیقات روزنستاین و مایستر^۲ (۱۹۹۴)؛ آلفازی^۳، ۱۹۹۸)؛ کینگ و پرنت جانسون^۴، ۱۹۹۹)، در زمینه آموزش دو جانبی نشان داد که این راهبرد موجب افزایش در ک مطلب، پیشرفت درسی و بهبود نمرات خواندن دانش آموزان دارای اختلال یادگیری خواندن و در کلاس های چند فرهنگی می شود. نتایج پژوهش بروس و راینسون^۵، ۲۰۰۰) اسپیدینگ و چان^۶، ۱۹۹۴)؛ اوشاواوشیا^۷، ۱۹۹۴) در مورد آموزش برنامه فراشناختی برای بهبود تشخیص کلمه و مهارت های در ک مطلب خواندن دانش آموزان ضعیف در کلاس های ابتدایی نشان داد که روش های آموزش دو جانبی نتایج ارزشمندی به دنبال دارد و در بالا بردن نمره در ک مطلب و افزایش نمره شناخت کلمات دانش آموزان مبتلا به ضعف خواندن مؤثر است.

برنامه آموزش فراشناختی که براساس تدریس دو جانبی بود (پالینکسار، ۱۹۸۷؛ پالینکسار و براون، ۱۹۸۴)، در موقعیت های آزمایشگاهی و کلاس درس موفقیت آن ثابت شده است و در بهبود در ک مطلب دانش آموزانی که در رمزگشایی توانایی لازم را دارند اما در در ک مطلب ضعیف هستند، مؤثر است (موری^۸، ۱۹۸۸). هدف از روش آموزش دو جانبی، استفاده از مهارت های «فراشناختی» برای پرورش و افزایش در ک و فهم کودکان در «خواندن» است. آموزش دو جانبی مستلزم نوبت گرفتن معلم و دانش آموز است که منجر به گفتگوی دوطرفه ای می شود که هدف آن آشکار ساختن معنای متن است. در طی گفتگو، خواننده (معلم یا دانش آموز) از چهار راهبرد پرورش دهنده استفاده می کنند (بروس و راینسون، ۲۰۰۰). مطالب خواندنی انتخاب شده برای آموزش دو جانبی باید چنان دشوار باشد که کودکان مشکل

1. Little & Richards
2. Rosenshine & Meister
3. Alfassi
4. King & Parent Johnson
5. Robinson & Bruce
6. Spedding & Chan
7. O'shea
8. Moore

عمده‌ای در رمزگشایی داشته باشند، آنها نباید در هر دقیقه با بیش از دو خطای رمزگشایی رو به رو شوند. معلمان ضروری است به دانشآموزان بازخورد مشخصی در مورد عملکردشان ارائه کنند که چه چیزی خوب انجام شده و چه چیزی باید بهبود پیدا کند (پلمن، ۲۰۰۹).

روش آموزش دو جانبه در اصل برای بهبود خواندن و فهمیدن دانشآموزانی که از این لحاظ مشکل دارند ابداع شد، اما بعداً کاربردهای بسیار وسیع تری پیدا کرد (سیف، ۱۳۸۹). برک^۱ (۲۰۰۰) به نقل از پالینکسار و براؤن (۱۹۸۴) می‌گوید روش آموزش دو جانبه برای دروس دیگر مانند تعلیمات اجتماعی، علوم و و دروس فهمیدنی و همچنین استفاده دانشآموزان در دوره‌های دیگر تحصیلی نیز کاربرد دارد.

پژوهش ایزدی، (۱۳۸۴) تأثیر آموزش دو جانبه و خواندن مشترک راهبردی را بر درک خواندن و خودپنداره تحصیلی دانشآموزان نشان داد و در تحقیق متولی (۱۳۷۶)؛ به نقل از دهقانی و همکاران، (۱۳۸۶) تأثیر آموزش دو جانبه بر خواندن، درک مطلب و سرعت یادگیری دانشآموزان دوره متوسطه مورد تأیید قرار گرفت. در پژوهش عباباف (۱۳۸۷) مشخص شد که یادگیرندگان موفق از مهارت‌های شناختی و فراشناختی حداکثر استفاده را می‌برند. همچنین دانشآموزان قوی بیشتر از دانشآموزان ضعیف از راهبردهای فراشناختی به ویژه از راهبرد شناختی نظارت بر درک استفاده می‌کنند. اما در تحقیق ابراهیمی قوام آبادی (۱۳۷۷)، به نقل از ملکی، (۱۳۸۴) که اثربخشی سه روش آموزش توضیح مستقیم، آموزش دو جانبه و چرخه افکار بر درک مطلب خواندن، حل مسئله، دانش فراشناختی، خودپنداره تحصیلی، برنامه‌ریزی، تنظیم وقت و سرعت یادگیری بررسی شد، میزان تفاوت در متغیر درک مطلب در روش آموزش دو جانبه و روش توضیح مستقیم معنادار نبود و این دو روش باعث بهبود درک مطلب نشد.

اگر چه در زمینه راهبردهای فراشناختی بر روی دانشآموزان عادی تحقیقات زیادی انجام گرفته است، ولی با بررسی درمورد پژوهش‌های انجام شده در ایران، موردی در زمینه آموزش راهبردهای فراشناختی بر روی دانشآموزان دارای اختلال یادگیری خواندن یافت نشد. به

1. Berk

اثربخشی آموزش راهبردهای فراشناختی بر بهبود خواندن، درک مطلب...□□□□□

همین دلیل، تحقیق حاضر در نظردارد، اثر بخشی آموزش راهبردهای فراشناختی را بر بهبود درک مطلب، بهبود خواندن و سرعت خواندن دانش آموزان دارای اختلال یادگیری خواندن مورد بررسی قراردهد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر یک تحقیق نیمه آزمایشی است. در این تحقیق از طرح پیش آزمون و پس آزمون با گروه کنترل استفاده شده است.

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

در این پژوهش کلیه دانش آموزان دختر دوره ابتدایی آموزش و پرورش شهر تهران که در سال تحصیلی ۸۸-۸۹ مشغول به تحصیل بودند، جامعه آماری را تشکیل می‌دادند. برای انتخاب نمونه از روش نمونه‌گیری خوشای چند مرحله‌ای استفاده شد. ابتدا از ۲۲ منطقه آموزش و پرورش تهران، یک منطقه و از بین دبستان‌های دخترانه این منطقه، دو دبستان دخترانه به صورت تصادفی انتخاب شدند و سپس با اجرای آزمون خواندن و نارسا خوانی کرمی نوری و مرادی (۱۳۸۷) در بین دانش آموزان ده کلاس پایه اول تا پنجم ابتدایی از سی کلاس موجود در دو دبستان، ۶۸ نفر از دانش آموزان گروه نمونه که نمره پایین‌تر از میانگین کسب کرده بودند، ۳۴ دانش آموز در گروه کنترل و ۳۴ دانش آموز در گروه آزمایش جایگزین شدند.

ابزار پژوهش و نحوه جمع‌آوری داده‌ها

ابزار مورد استفاده در این پژوهش، آزمون استاندارد خواندن و نارسا خوانی می‌باشد که توسط کرمی نوری و مرادی (۱۳۸۷) ساخته شده است. این آزمون شامل چند خرده آزمون برای دانش آموزان پایه اول تا پنجم دبستان است که شامل آزمون کلمات با بسامد زیاد، متوسط و کم، آزمون درک متن، آزمون زنجیره کلمات، آزمون قافیه، آزمون حذف آواهه، آزمون خواندن کلمات، آزمون نامیدن تصاویر، آزمون نشانه‌های حرف و آزمون نشانه‌های مقوله

است. در تحقیق حاضر از آزمون در ک متنه که شامل دو آزمون موازی و همتا در هر پایه است (فرم الف و فرم ب) به عنوان آزمون در ک مطلب، استفاده گردید. هر آزمون شامل یک متنه و ۷ پرسش سه گزینه‌ای از متنه مربوطه است. اعتبار کل آزمون با روش همسانی درونی (آلپای کروناخ) ۰/۸۳ بود (کرمی نوری و مرادی، ۱۳۸۷). تعداد خطاهای خواندن دانشآموزان توسط معلم، در حین خواندن کلمات متنه در پیش آزمون و پس آزمون به عنوان یک شاخص به دست آمد. ارزیابی معلم کلاس از توانایی و عملکرد کلی خواندن دانشآموزان که بر مبنای سنجش عینی معلم، طبق روال معمول کلاس‌های درسی، از نمره صفر تا نمره بیست، قبل و بعد از مداخله آموزشی نیز به دست آمد. زمان صرف شده توسط دانشآموز برای خواندن متنه، در پیش آزمون و پس آزمون به عنوان یک شاخص در نظر گرفته شد که به عنوان سرعت خواندن دانشآموز، به وسیله ساعت و بر حسب دقیقه محاسبه گردید.

روش اجرا: در طول پژوهش روش آموزش دو جانبه به شیوه گروهی بر روی دانشآموزان گروه آزمایش در هر کلاس به طور جداگانه به مدت ۳۶ جلسه یک ساعته توسط معلمان که قبلاً به شیوه کارگاهی تحت آموزش قرار گرفته بودند، اجرا گردید (با توجه به اینکه اجرای برنامه آموزشی توسط معلم اثربخشی بهتری دارد، پس از آموزش از معلمان خواسته شد تا روش آموزش دو جانبه را در حضور محقق اجرا نمایند و در حین اجرا و پس از آن اشکالات آنها بر طرف گردید و دستور العمل اجرای آموزش دو جانبه در اختیار آنان قرار گرفت). در این روش معلم و ۲ تا ۴ دانشآموز یک گروه یادگیری را تشکیل دادند. فعالیت گروه به این ترتیب انجام شد که ابتدا معلم و دانشآموز قسمتی از یک مطلب را بی صدا برای خود خواندند و بعد معلم راهبردهای خلاصه کردن، سؤال کردن، توضیح دادن و پیش‌بینی کردن را درباره مطلبی که خوانده است پیاده نمود. بعد معلم و دانشآموزان بخش دیگری از مطلب را مطالعه نمودند و بعد یکی از دانشآموزان نقش معلم را به عهده گرفت. در صورتی که دانشآموزان در ابتدا نتوانند به خوبی از راهبردها استفاده کنند، در این شرایط، نقش معلم ارائه سرنخ‌ها و راهنمایی‌ها و دادن تشویق‌های لازم به آنان است.

۱۱ اثربخشی آموزش راهبردهای فراشناختی بر بیبود خواندن، درک مطلب... □□□□

در شیوه اجرای آموزش دو جانبه ابتدا فرم الف آزمون درک مطلب به دانش آموز ارائه گردید و سپس پرسش هایی که در مورد متن مورد نظر در آزمون ارائه شده، از دانش آموز پرسیده شد. پاسخ های دانش آموز در جدول مورد نظر (پاسخنامه آزمون) یادداشت گردید. سپس راهبردهای آموزش دو جانبه مرور شد و در مورد اهمیت راهبردهای دو جانبه و استفاده از آنها در یادگیری و زمان استفاده از راهبردها توضیح داده شد. معلم در مرحله بعد در مورد عنوان متن مورد نظر با توجه به دانسته های قبلی دانش آموز بحث نمود و از دانش آموزان دعوت کرد تا مطالب را بررسی نمایند و با کمک معلم پیش بینی کنند که مطلب بعدی چه موضوعی است. پس از اتمام جلسات آموزش از همه افراد گروه نمونه (گروه های آزمایش و کنترل) پس آزمون به عمل آمد.

یافته های پژوهش

نتایج توصیفی پژوهش به تفکیک گروه، میانگین و انحراف معیار، در مراحل پیش آزمون، پس آزمون و پس آزمون پس از کنترل پیش آزمون در جدول ۱ ارائه شده است:

جدول ۱. میانگین و انحراف معیار پیش آزمون، پس آزمون و پس آزمون بعد از کنترل پیش آزمون

انحراف معیار	میانگین	گروه	شاخص ها		آزمون	
			متغیرها	متغیرها		
۱۱/۰۵	۱۱/۹۱	آزمایش	ناتوانی در درک مطلب	تعداد غلطها در خواندن	پیش آزمون	
۸/۴۵	۱۳/۰۵	کنترل				
۱/۴۸	۳/۵	آزمایش		سرعت خواندن		
۱/۵۶	۲/۵	کنترل				
۲	۴/۵۴	آزمایش	عملکرد کلی خواندن	تعداد غلطها در خواندن	پس آزمون	
۰/۷۱	۳/۹	کنترل				
۳	۱۲/۱۷	آزمایش		ناتوانی در درک مطلب		
۲/۸	۱۲/۰۱	کنترل				
۵/۴۵	۴/۱۴	آزمایش	ناتوانی در درک مطلب	تعداد غلطها در خواندن	پس آزمون	
۷/۵	۱۱/۰۸	کنترل				
۰/۶۵	۰/۴۱	آزمایش		تعداد غلطها در خواندن		
۱/۳۹	۲/۷۶	کنترل				

۱۲ □□□□□ فصلنامه روان‌شناسی تربیتی شماره بیست و چهارم، سال هشتم، تابستان ۹۱

۱/۸۴	۳/۹۳	آزمایش	سرعت خواندن	پس آزمون بعد از کنترل پیش آزمون	
۰/۶۵	۳/۶۷	کنترل			
۳/۱۲	۱۶/۳۰	آزمایش	عملکرد کلی خواندن		
۲/۴۵	۱۲/۹۲	کنترل			
۰/۴۶	۴/۳۶	آزمایش	تعداد غلط‌ها در خواندن		
۰/۴۶	۱۰/۵۸	کنترل			
۰/۱۱	۰/۴۸	آزمایش	ناتوانی در درک مطلب		
۰/۱۱	۲/۳۴	کنترل			
۰/۱۱	۳/۶۷	آزمایش	سرعت خواندن		
۰/۱۱	۳/۹۳	کنترل			
۰/۲۳	۱۶/۲۳	آزمایش	عملکرد کلی خواندن		
۰/۲۳	۱۲/۹۹	کنترل			

در پژوهش حاضر برای بررسی اثربخشی آموزش فراشناختی بر درک مطلب و خواندن از تحلیل کوواریانس و واریانس چند متغیری استفاده شد.

جدول ۲. خلاصه نتایج تحلیل کوواریانس در مورد تفاوت میانگین نمرات پس آزمون دو گروه آزمایش و کنترل

تحلیل کوواریانس		همگنی شیب‌ها		آزمون لوین (همگنی واریانس‌ها)		آزمون شاخص‌ها	متغیرها
سطح معناداری	آزمون f	سطح معناداری	آزمون f	سطح معناداری	آزمون f		
-	-	۰/۰۰۰	۵۱/۷	NS	۳/۶۵	تعداد غلط‌ها در خواندن	
-	-	۰/۰۰۰	۴۵/۸۵	NS	۰/۱۱۹	ناتوانی در درک مطلب	
-	-	NS	۰/۱۰۸	۰/۰۰۰	۱۶/۳۸	سرعت خواندن	
-	-	NS	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۲۳/۷۴	عملکرد کلی خواندن	

همانطور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، مفروضه‌های تحلیل کوواریانس (همگنی شیب‌ها و واریانس‌ها) برای بررسی فرض صفر برقرار نیست، یعنی پیش فرض تساوی واریانس نمرات در دو گروه آزمایش و کنترل تأیید نمی‌شود. بنابراین، با توجه به عدم رعایت پیش فرض لوین، امکان اجرای تحلیل کوواریانس بر روی نتایج جهت بررسی یافته‌های پژوهشی امکان‌پذیر نیست. به همین دلیل برای پاسخگویی به فرضیه‌های تحقیق حاضر از تحلیل واریانس چند متغیره

۱۳

اثربخشی آموزش راهبردهای فراشناختی بر بهبود خواندن، درک مطلب... □□□□□

تفاوت نمرات پیش آزمون و پس آزمون استفاده شده است (همن، ۱۳۸۸). نتایج در جداول ۳، ۴ و ۵ ارائه شده است:

جدول ۳. میانگین و انحراف معیار تفاوت میانگین نمرات پیش آزمون و پس آزمون دو گروه آزمایش و کنترل

متغیرها	شاخص ها		
	انحراف معیار تفاوت ها	تفاوت میانگین ها	گروه
تعداد غلطها در خواندن	۷/۷۱	۷/۷۶	آزمایش
	۱/۶۷	۱/۹۷	کنترل
ناتوانی در درک مطلب	۱/۴۲	۲/۰۸	آزمایش
	۰/۶۵	۰/۷۶	کنترل
سرعت خواندن	۰/۹۴	۰/۶۱	آزمایش
	۰/۲۲	۰/۲۳	کنترل
عملکرد کلی خواندن	۱/۸۶	-۴/۱۲	آزمایش
	۰/۸۳	-۰/۹۱	کنترل

جدول ۴. نتایج آزمون های چند متغیری برای بررسی معناداری تفاوت بین میانگین ها در دو گروه آزمایش و کنترل

متغیرها	شاخص ها		
	سطح معنی داری	آزمون f	ارزش
Pillai	۰/۰۰۱	۲۵/۰۱۱	۰/۶۱۴
Wilks لامبدا	۰/۰۰۱	۲۵/۰۱۱	۰/۳۸
اثر هتلینگ	۰/۰۰۱	۲۵/۰۱۱	۱/۵۸
Roy بزرگترین ریشه	۰/۰۰۱	۲۵/۰۱۱	۱/۵۸

با توجه به جدول ۴ معنی داری F نشان می دهد که می توان فرضیه مشابه بودن تفاوت میانگین های پیش آزمون و پس آزمون در دو گروه آزمایش و کنترل را رد کرد. بنابراین حداقل تفاوت بین یک جفت از میانگین ها معنی دار است. نتایج این بررسی در جدول ۵ ارائه شده است:

جدول ۵. نتایج تحلیل واریانس چند متغیری یک راهه تفاوت میانگین نمرات

پیش آزمون-پس آزمون در دو گروه آزمایش و کنترل

سطح معنی داری	آزمون F	میانگین مجددرات	درجه آزادی	مجموع مجددرات	شاخص‌ها		منبع تغییر
					متغیرها	متغیرها	
۰/۰۰۱	۱۸/۳۱	۵۷۰/۷۲	۱	۵۷۰/۷۲	تعداد غلط‌ها در خواندن		گروه
۰/۰۰۱	۲۴/۳	۲۹/۷۷	۱	۲۹/۷۷	ناتوانی در درک مطلب		
۰/۰۵	۵/۰۵	۲/۳۷	۱	۲/۳۷	سرعت خواندن		
۰/۰۰۱	۸۴/۲۳	۱۷۵/۵۲	۱	۱۷۵/۵۲	عملکرد کلی خواندن		
		۳۱/۱۶	۶۶	۲۰۵۷/۰۸	تعداد غلط‌ها در خواندن		خطا
		۱/۲۳	۶۶	۸۰/۸۵	ناتوانی در درک مطلب		
		۰/۴۷	۶۶	۳۱/۰۷	سرعت خواندن		
		۲/۰۹	۶۶	۱۳۷/۵۲	عملکرد کلی خواندن		
			۶۸	۴۲۳۹	تعداد غلط‌ها در خواندن		کل
			۶۸	۲۴۹	ناتوانی در درک مطلب		
			۶۸	۴۵/۵۸	سرعت خواندن		
			۶۸	۷۴۴/۳۱	عملکرد کلی خواندن		

نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد که مقادیر F محاسبه شده در موارد تعداد غلط‌ها در خواندن، درک مطلب و عملکرد کلی خواندن در سطح $p < 0.001$ معنی دار است. بنابراین هر سه فرضیه تأیید می‌گردد. به عبارت دیگر آموزش دو جانبه در افزایش درک مطلب خواندن، بهبود عملکرد کلی خواندن (رو خوانی) و کاهش تعداد غلط‌ها در خواندن متن مؤثر است. علاوه براین تفاوت بین میانگین پیش آزمون و پس آزمون در سرعت خواندن بین دو گروه آزمایش و کنترل در سطح $p < 0.05$ معنی دار است. بنابراین در پاسخ به سؤال تحقیق حاضر می‌توان گفت که آموزش دو جانبه سرعت خواندن را افزایش می‌دهد. مقادیر ضرایب تعیین محاسبه شده که بیانگر میزان واریانس تبیین شده توسط یک متغیر از روی متغیر دیگر است (کیامنش، ۱۳۸۷)، به ترتیب در عملکرد کلی خواندن $0.56/0.056$ ، درک مطلب $0.27/0.027$ ، درست خواندن کلمات $0.21/0.021$ و سرعت خواندن $0.07/0.007$ به دست آمد. بالاترین ضرایب تعیین مربوط به عملکرد کلی خواندن و

کمترین مربوط به سرعت خواندن است. بنابراین آموزش دو جانبه به ترتیب بیشترین تأثیر را در بهبود عملکرد کلی خواندن، درک مطلب، درست خواندن کلمات و سرعت خواندن دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش، تأثیر آموزش راهبردهای فراشناختی (آموزش دو جانبه) بر بهبود خواندن، درک مطلب و سرعت خواندن دانشآموزان دارای اختلال یادگیری خواندن مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاکی از آن است که آموزش دو جانبه که یکی از روش‌های مؤثر راهبردهای فراشناختی است در همه حیطه‌های خواندن تأثیر مثبت معناداری ایجاد نموده است و استفاده از این روش در ارتقاء مهارت‌های خواندن و بهبود تصور دانشآموزان دارای اختلال خواندن، از توانایی خویشتن بسیار مؤثر بوده است. نتایج این تحقیق با تحقیق دیوید سون و فری بادی (۱۹۸۸؛ به نقل از ایسرایل و همکاران، ۲۰۰۵) همخوانی دارد که نشان می‌دهد تجربیات کودکان در منزل و قبل از ورود به مدرسه در دانش فراشناختی آنها در خصوص خواندن نقش مهمی دارد و به نوبه خودش پیش‌بینی کننده رشد مهارت خواندن در سال‌های بعد است. بدین ترتیب ملاحظه می‌شود نقش والدین در غنی سازی تجارب کودکان در منزل و پیش از ورود به مدرسه می‌تواند در رشد مهارت‌های فراشناختی کودکان مؤثر واقع شود. همچنین نتایج این تحقیق با مطالع رایت و بری (۲۰۰۳) همخوانی دارد. آنها برای کودکان ۷ تا ۱۰ ساله‌ای که مشکل خواندن داشتند دستورالعمل‌های هجاشناسی همراه با آموزش راهبردهای فراشناختی فراهم کردند. این گونه دستورالعمل‌ها کمک می‌کند تا توجه کودکان به سطح بالاتری از فرایندهای شناختی برسند. آموزش هجاهای برای کودکان ساله‌ای اولیه دبستان از اهمیت زیادی برخوردار است و معلمان باید به این نکته توجه داشته باشند که بدون مقایسه کودکان با یکدیگر، در موقع ضروری آموزش هجاهای را به صورت انفرادی به کودکان ارائه نموده تا در شناخت هجاهای توانایی لازم را کسب نمایند. همچنین نتایج این تحقیق با تحقیق اسنو و همکاران (۱۹۹۸) همخوانی دارد که نشان دادند باید برای کودکان فرصت‌هایی فراهم کرد تا بتوانند

مهارت‌های زبانی شان را رشد دهنده و همچنین مهارت‌های فراشناختی شان را تقویت نمایند تا براساس آن بتوانند مطالب نوشتاری را بفهمند. بنابراین معلمان، والدین و مریبان مهد کودک در رشد مهارت‌های زبانی نقش اساسی دارند و می‌توانند با دادن فرصت به کودکان برای نشان دادن مهارت‌های زبانی خود در جمع دوستان، فرصت یادگیری از یکدیگر و از بزرگسالان را به آنان بدهند. دفتر ملی پژوهش (اسنو و همکاران، ۱۹۹۸) از جنبه‌ای دیگر به این موضوع اشاره می‌نماید و فراشناخت را در طی مراحل آغازین اکتساب مهارت مهم می‌داند. به عبارت دیگر جنبه‌های فراشناختی خواندن را در دستورالعمل‌های اولیه مورد تأکید قرار می‌دهد تا کودکانی که خواندن را یاد می‌گیرند بتوانند خودشان به فرایندهای یادگیری نائل شوند. این موضوع به نقش کودک در نیل به فرایندهای یادگیری در طول زمان اشاره می‌نماید و بزرگسالان باید با دادن فرصت لازم به آنها در حین خواندن جهت دستیابی به فرایندهای یادگیری آنها را یاری نمایند. همچنین نتایج این تحقیق با پژوهش اسپیدینگ و چان (۱۹۹۳، ۱۹۹۴) که نشان دادند نارسائی‌هایی در توانایی فراشناختی باعث ضعف خواندن و مشکلاتی در تشخیص کلمه برای دانش آموزان دبستان می‌شود، نیز همخوانی دارد. شناختن کلمات جدید و سپس خواندن بدون غلط نیازمند توجه معلم به ارتقاء مهارت فراشناختی و آموزش این مهارت‌ها به دانش آموزان است. نتایج پژوهش بروس و راینسون (۲۰۰۰، ۱۹۹۹) نیز با نتایج پژوهش حاضر همخوانی دارد. آنها نشان دادند که ترکیب راهبردهای فراشناختی بازشناسی کلمات و آموزش دو جانبی در زمینه درک مطلب در مقایسه با آموزش دو جانبی درک مطلب با روش‌های سنتی، هم برای بهبود بازشناسی کلمات و هم برای بهبود درک مطلب مؤثرتر است. نتایج تحقیق آنها با پژوهش‌های دیگر در مورد اثر راهبرد فراشناختی برای بهبود بازشناسی کلمات و درک مطلب در کودکان مبتلا به ضعف خواندن، همخوانی دارد (گاسکینز و همکاران^۱؛ لینز و هیوز^۲؛ تامپسون و تی منز^۳؛ ۱۹۹۰). علاوه براین آنها نشان دادند در صورتی که از ابتدا راهبرد

1. Gaskins et.al

2 .Lenz & Hughes

3. Thompson& Taymans

اثربخشی آموزش راهبردهای فراشناختی بر بهبود خواندن، درک مطلب...

دستورالعمل فراشناختی با روش‌های آموزش دوچانبه همراه شود، دانش آموزان علاقمندی بیشتری نشان می‌دهند. این نتایج با شواهد گزارش شده در مورد برنامه‌های آموزش دوچانبه که ماهیت برانگیزانندگی بالادارند، همخوانی دارد (کولی و همکاران^۱، ۱۹۹۳؛ اسپیس و همکاران^۲، ۱۹۹۷). بدین ترتیب آموزش دوچانبه که همه دانش آموزان دارای اختلال خواندن، در آن به صورت فعال شرکت نموده و در یادگیری با یکدیگر تعامل دارند، شوق یادگیری را در آنان تقویت نموده و جنبه انگیزشی بالایی دارد و دانش آموزان را در ارتقاء درک مطلب و خواندن یاری می‌نماید. همچنین نتایج این تحقیق با پژوهش کراس و پاریس^۳ (۱۹۸۸) همخوانی دارد. آنها در مطالعه‌ای با آموزش دادن مسائل فراشناختی، تاثیر فراشناخت بر یادگیری را بررسی کردند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد، دانش آموزان گروه آزمایشی در مقایسه با گروه گواه، در استفاده از راهبردهای فراشناختی در خواندن به طور معناداری از یکدیگر متفاوتند. همچنین آنها نشان دادند که تمایل کلی برای همخوان کردن فراشناخت و خواندن راهبردی از سن ۸ تا ۱۰ سالگی وجود دارد، به عبارت دیگر خواندن راهبردی و آگاهی فراشناختی در سال چهارم نسبت به سال سوم هماهنگ‌تر و همخوان‌تر است. این نتایج نشان می‌دهد که آموزش راهبردهای فراشناختی در کلاس‌های بالاتر نمود بیشتری داشته و در یادگیری دانش آموزان نقش مهم‌تری ایفا می‌نماید. نتایج این تحقیق با پژوهش کماهالان (۲۰۰۶) که نشان داد استفاده از راهبردهای فراشناختی در یادگیری منجر به بهبود خواندن در آزمودنی‌ها گردید، نیز همخوانی دارد. همچنین نتایج این تحقیق با پژوهش (متولی، ۱۳۷۶؛ به نقل از دهقانی و همکاران، ۱۳۸۶؛ ایزدی، ۱۳۸۴؛ آوانسیان، ۱۳۷۷؛ به نقل از عریضی و همکاران، ۱۳۸۴؛ بزرگری، ۱۳۸۱؛ پاکدامن ساووجی، ۱۳۷۹؛ به نقل از دهقانی و همکاران، ۱۳۸۶؛ جباری، ۱۳۸۴؛ دهقانی فیروز آبادی، ۱۳۸۶؛ دهقانی و همکاران، ۱۳۸۷؛ راقیان، ۱۳۸۴؛ سیف و مصر آبادی، ۱۳۸۲؛ کارشکی، ۱۳۸۱؛ میرزایی، ۱۳۸۰؛ ملکی، ۱۳۸۴؛ زرین‌جویی، ۱۳۸۳؛ پرویز، ۱۳۸۴؛ یعقوبی، ۱۳۸۳؛

1. Coley et.al

2. Speece et.al

3. Paris & Cross

معتمدی تلاوکی، ۱۳۸۷؛ عباباف، (۱۳۸۷) نیز که در خصوص اثر آموزش راهبردهای فراشناختی بر خواندن و در کک مطلب بررسی نمودند، همخوانی دارد. اما در تحقیق ابراهیمی قوام آبادی (۱۳۷۷، به نقل ازملکی، ۱۳۸۴) که اثربخشی آموزش دوچانبه بر در کک مطلب خواندن معنادار نبود، ولی آموزش دوچانبه بر سرعت یادگیری معنادار بود. عدم معناداری آموزش دوچانبه بر در کک مطلب خواندن دانش آموزان در پژوهش مذکور، به علت تأکید زیاد بر سرعت خواندن به عنوان یک عامل اصلی به جای اجرای دقیق راهبردهای آموزش دوچانبه و دادن فرصت لازم به دانش آموزان با در نظر گرفتن تفاوت های فردی آنان در یادگیری و پیشرفت در خواندن و در کک مطلب می باشد.

بنابراین با توجه به یافته های فوق می توان بیان داشت که در آموزش مهارت های خواندن به دانش آموزان یکی از مؤلفه های تأثیرگذار، شیوه آموزش است. با توجه به اینکه آموزش دوچانبه با مشارکت فعال شاگردان و توانایی مشاهده نحوه یاد گرفتن خود شاگردان از یکدیگر را فراهم می نماید و در بهبود اختلال خواندن دانش آموزان نقش مؤثری داشته است، این شیوه آموزش نوعی احساس رضایت و انگیزه درونی در شاگردان برای فهمیدن مطالب ایجاد می کند و روش مفید و مؤثری برای بهبود خواندن و در کک مطلب دانش آموزان دارای اختلال خواندن محسوب می گردد.

نکته حائز اهمیت در پژوهش حاضر این است که مداخلات آزمایشی توسط خود معلم آموزش دیده صورت گرفته است. بنابراین نتیجه گرفته می شود که متقاعد کردن معلم ان در خصوص اثربخشی این روش و آموزش آنان در زمینه کسب مهارت های جدید و بکار بردن آموزش دوچانبه در کلاس درس، می تواند کاهش مشکلات خواندن شاگردان دارای اختلال خواندن را به دنبال داشته باشد. از طرف دیگر، طبق گزارش معلم ان، بهبود مهارت خواندن و در کک مطلب شاگردان در بهبود نارسانخوانی و ارتقاء سطح یادگیری سایر دروس مانند علوم اجتماعی، علوم تجربی، نوشتمن دیکته و سایر مطالب خواندنی آنان، بسیار مؤثر واقع شده است.

اثربخشی آموزش راهبردهای فراشناختی بر پهلوانی خواندن، درک مطلب... □□□□

نکته‌ای که با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر و سایر مطالعات این حیطه قابل تأیید می‌باشد این است که لازم است به معلمان، مدیران و مسئولان آموزش و پرورش درباره اهمیت درک مطلب به عنوان سطح بالای یادگیری و تأثیر فهم عمیق مطالب در ارتقاء یادگیری دانش آموزان و در نتیجه بروز خلاقیت‌های فکری و عملی در آنان، آموزش لازم داده شود و زمان بیشتری برای آموزش دانش آموزان دارای اختلال یادگیری خواندن اختصاص یابد، زیرا دانش آموزان مذکور به گفته بلوم (۱۹۶۸؛ به نقل از سیف، ۱۳۸۹) می‌توانند با تفاوت زمان آموزش به حد تسلط در یادگیری دست یابند. به همین منظور معلمان بایستی از تحقیر دانش آموزان دارای اختلال خواندن و عدم پذیرش آنان در جمع کلاس و شاگردان خودداری نمایند و تلاش مضاعف برای آموزش ویژه آنان به عمل آورند تا از مقایسه آنان با شاگردان زرنگ و سرخوردگی آنان خودداری شود و از تبدیل آنان به افراد مبتلا به افسردگی، اعتیاد، جرم و بزهکاری در جامعه پیشگیری گردد و با تأکید بر سایر توانمندی‌های دانش آموزان دارای اختلال خواندن در جهت ارتقاء اعتماد به نفس و سازگاری اجتماعی آنان تلاش گردد.

محدودیت‌های تحقیق

- ۱- این پژوهش صرفاً بر روی دختران مدرسه ابتدایی انجام شد.
- ۲- در این پژوهش مهارت خواندن و درک مطلب بررسی گردید.
- ۳- در این پژوهش تفاوت آموزش دوچانبه با آموزش معمول مدارس سنجیده شد.
- ۴- این شیوه آموزش در بین دانش آموزان یک زبانه بررسی گردید.

پیشنهادها

- ۱- انجام پژوهش حاضر در مدارس پسران هم انجام شود و علاوه بر مهارت خواندن و درک مطلب سایر مهارت‌ها مانند مهارت نوشتن و ریاضی و حل مسئله نیز بررسی گردد.

- ۲- این شیوه آموزش در بین دانشآموزان دو زبانه نیز بررسی گردد و نیز آموزش دو جانبی با سایر روش‌های آموزشی هم مورد بررسی و مقایسه قرار گیرد.
- ۳- به معلمان و مدیران و مسئولان آموزش و پرورش درباره اهمیت درک مطلب به عنوان سطوح بالای یادگیری و تأثیر فهم عمیق مطالب در ارتقاء یادگیری دانشآموزان و در نتیجه بروز خلاقیت‌های فکری و عملی در آنان، آموزش داده شود.
- ۴- زمان متفاوت برای آموزش هر دانشآموز مناسب با توانایی او در فهم و درک مطالب در نظر گرفته شود (بلوم، به نقل از سیف و علی‌آبادی، ۱۳۶۸).
- ۵- از روش‌های عینی به همراه بازی و مثال‌های عملی در آموزش مفاهیم استفاده گردد.
- ۶- از تحقیر، بی‌توجهی و تمسخر دانشآموزان دارای اختلال یادگیری و خواندن و عدم پذیرش آنان در جمع کلاس و شاگردان خودداری شود و این دانشآموزان با همسالان زرنگ مقایسه نشوند و تلاش مضاعف برای آموزش ویژه آنان به عمل آید تا از تبدیل آنها به افراد مبتلا به افسردگی، اعتیاد، جرم و بزهکاری در جامعه پیشگیری گردد.
- ۷- به سایر توانمندی‌های دانشآموزان دارای اختلال خواندن توجه شود و سایر توانمندی‌های آنان به منظور ارتقاء اعتماد به نفس و سازگاری اجتماعی، پرورش یابد.

منابع فارسی

- اسلامی، اسماعیل. (۱۳۸۹). رابطه سبک‌های شناختی و راهبردهای فراشناختی با عملکرد ریاضی در دانشآموزان متوسطه، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران.
- ایزدی، م. (۱۳۸۴). بررسی اثر بخشی روش‌های آموزش دو جانبی و خواندن مشترک راهبردی بر درک خواندن و خودپنداره تحصیلی دانشآموزان دختر سال اول دبیرستان شهر تهران. فصلنامه تعلیم و تربیت، سال ۲۱، شماره ۳، ۱۱۸-۸۷.

اثربخشی آموزش راهبردهای فراشناختی بر بهبود خواندن، درک مطلب... ۲۱

برزگری، صغرا. (۱۳۸۱). بررسی میزان تأثیر آموزش تبادلی راهبردهای درک و فهم خواندن بر بهبودی درک مطلب دانش آموزان ضعیف پایه پنجم ابتدایی شهر ارسنجان، کرمان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران.

پرویز، کوروش. (۱۳۸۴). بررسی رابطه راهبردهای شناختی و فراشناختی با میزان موفقیت تحصیلی دانش آموزان شهری و روستایی مقطع متوسطه گیلان غرب کرمانشاه، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه شهید بهشتی.

جباری، سوسن. (۱۳۸۴). تأثیر آموزش فراشناختی خواندن با روش یادگیری مشارکتی (CIRC) بر میزان درک مطلب کودکان دیر آموز، مجله دانشکده علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز (ویژه نامه علوم تربیتی)، دوره ۲۲، شماره ۴.

دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران. (۱۳۸۹). طرح تدوین سند ملی آموزش و پرورش، بنیان نظری تحول راهبردی نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران، بخش دوم، فلسفه تربیت رسمی و عمومی، علیرضا صادق زاده قمصری، محمد حسni، سوسن کشاورز، آمنه احمدی.

دهقانی فیروزآبادی، مرضیه. (۱۳۸۶). بررسی اثربخشی آموزش راهبردهای فراشناختی و آموزش استنادی بر درک مطلب خواندن دانش آموزان نارساخوان دختر پایه چهارم ابتدایی شهر اصفهان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه اصفهان.

دهقانی، مرضیه؛ امیری، شعله؛ مولوی، حسین. (۱۳۸۷). مقایسه اثربخشی آموزش استنادی و آموزش راهبردهای فراشناختی - استنادی بر درک مطلب دانش آموزان نارساخوان دختر شهر اصفهان، فصلنامه پژوهش در حیطه کودکان استثنایی، سال ۷، شماره ۴، صفحه ۴۰۷.

راقیبان، رویا. (۱۳۸۴). تأثیر آموزش روش SQP4R همراه با خود نظارتی در افزایش درک مطلب دانش آموزان پسر پایه دوم راهنمایی. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران.

زرین جویی، محمد. (۱۳۸۳). بررسی تأثیر آموزش راهبردهای شناختی و فراشناختی (روش آموزش دو جانبی) بر درک مطلب و حل مسئله دانش آموزان سال دوم راهنمایی شهرستان خرم آباد لرستان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه شهید بهشتی.

سیف، علی اکبر. (۱۳۸۹). *روان‌شناسی پرورشی (روان‌شناسی یادگیری و آموزش)*. تهران: انتشارات آگاه.

سیف، علی اکبر؛ مصراًبادی، جعفر. (۱۳۸۲). اثر بخشی آموزش راهبردهای یادگیری بر سرعت خواندن، یاددازی و درک متون مختلف. *فصلنامه تعلیم و تربیت*، سال ۱۹، شماره ۲۵۴-۲۷۳.

شفیع آبادی، عبدالله. (۱۳۸۹). *مقامات راهنمایی و مشاوره، مفاهیم و کاربردها*. انتشارات دانشگاه پیام نور.

عباباف، زهره. (۱۳۸۷). مقایسه راهبردهای شناختی و فراشناختی دانشآموزان دوره متوسطه. *فصلنامه نوآوری‌های آموزشی*، سال ۷، شماره ۲۵. صص ۱۵۰-۱۱۹.

عربیضی، حمیدرضا و عابدی، احمد و تاجی، مریم. (۱۳۸۴). رابطه میان توانایی شمارش، توجه بینایی، درک شناوی و دانش فراشناختی با شایستگی ریاضی در کودکان پیش دبستانی شهر اصفهان. *فصلنامه نوآوری‌های آموزشی*، سال ۴، شماره ۱۳، صص ۱۴۸-۱۳۳.

کارشکی، حسین. (۱۳۸۱). تاثیر آموزش راهبردهای فراشناختی بر درک مطلب دانشآموزان. *مجله روان‌شناسی*، شماره ۲۱، ۸۴-۶۳.

کرمی‌نوری، رضا، مرادی، علیرضا. (۱۳۸۷). آزمون خواندن و نارسانخوانی، انتشارات جهاد دانشگاهی دانشگاه تربیت معلم، تهران.

کیامنش، علیرضا. (۱۳۸۷). آمار پایه در علوم رفتاری، انتشارات علمی و فرهنگی، تهران.

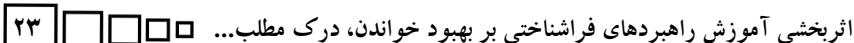
معتمدی تلاوکی، محمد تقی. (۱۳۸۷). تأثیر روش‌های فعال تدریس بر پیشرفت سواد خواندن دانشآموزان پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی مازندران، رویکردهای نوین در تعلیم و تربیت، <http://www.admotamed.blogfa.com/post-42.aspx>

ملکی، بهرام. (۱۳۸۴). تأثیر آموزش راهبردهای شناختی و فراشناختی بر افزایش یادگیری و یاددازی متون درسی مختلف دانشآموزان پسر سال اول دبیرستان، *فصلنامه تازه‌های علوم شناختی*، سال ۷، شماره ۳.

میرزاپی، فاطمه. (۱۳۸۰). بررسی رابطه بین اجزای دانش فراشناختی و درک مطلب خواندن با دیدگاهی تحولی در دانشآموزان پایه پنجم ابتدایی و سوم راهنمایی منطقه ۷ تهران.

اثربخشی آموزش راهبردهای فراشناختی بر بهبود خواندن، درک مطلب...

۲۳

- هالاهان، د. پ. و کافمن، ج. ام. (۱۳۸۷). کودکان استثنایی (مقدمه‌ای بر آموزش‌های ویژه)؛ ترجمه مجتبی جوادیان، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
- هومن، حیدرعلی. (۱۳۸۸). تحلیل داده‌های چند متغیری در پژوهش رفتاری. تهران، نشر پارسا.
- یعقوبی، ابوالقاسم. (۱۳۸۳). تأثیر آموزش راهبردهای فراشناختی و آموزش اسنادی بر بهبود عملکرد خواندن دانش آموزان نارسانخوان دختر پایه چهارم و پنجم ابتدایی شهر همدان، *فصلنامه مطالعات روان‌شناسی*، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه الزهرا، دوره ۱، شماره ۱.

منابع انگلیسی

- Alfassi, M. (1998). Reading for meaning: the efficacy of reciprocal teaching in fostering reading comprehension in high school students in remedial reading classes American Educational Research Journal, 35, 309-332.
- Baker,L.(2002).Metacognition in comprehension Instruction.In C.C.Block & M.Pressley (Eds).Comprehension instruction: research based best practices (pp.77-95).New yok:longman.
- Berk, L.E. (2000). Child development. Boston: Allyn and Bacon.
- Bruce,M.E.,&Robinson,G.L.(2000).Effectiveness of a metacognitive reading program for poor readers. Issues in Educational Research ,10(1)1-20.
- Boulay,B.D.,Luckin,K,A,R.,Martinez-Miron,E.,Méndez,G,R.,& Carr,A.(2010).Towards Systems That Care:A Conceptual Framework based on Motivation, Metacognition and Affect. International Journal of Artificial Intelligence in Education. 20,197-229.IOS Press.
- Bruce,M.E.,&Robinson,G.L.(۱۹۹۹).A metacognitive program for improving the word identification and reading comprehension skills of upper primary poor readers.Paper presented at the joint AARE-NZARE Conference,Melbourne,Vic,29TH November to 3TH December.<http://www.swin.edu.au/aare/99pap/bru99504.htm>
- Camalahan,F.M.G (2006).Effects of a metacognitive reading program on the reading achievement and metacognitive strategies of students with cases of dyslexia. Journal Education Resources Information Center, 43(2),77-93.
- Coley, J.D.,DePinto,T.,Craig, '۱۵۷S.,& Gardner,R.(1993).From college to classroom: Three teachers' accounts of their adaptations of reciprocal teaching. The Elementary School Journal, 94(2), 255-266.
- Cross, D.R., &Paris,S.G.(1988).Developmental and Instructional Analyses of Children's Metacognition and Reading Comprehension. Journal of Educational Psychology. 80(2), 131-142.

- Flood, J., Lapp, D., & Fisher, D. (2003). Reading comprehension instruction. In J. Flood, d. Lapp, J. Jensen, & J. Squire (Eds), *Handbook of research on teaching the English language arts* (2nd ed., pp. 931-941). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Gaskins, R.W., Gaskins, J.C., & Gaskins, I.W. (1991). A decoding program for poor readers - and the rest of the class, too! *Language Arts*, 68(3), 213-225.
- Israel,S.E. Block, C.C. Bauserman, K.L. & Kinnucan – welsch. K. (2005). Metacognition in literacy learning: theory, Assessment, Instruction, and professional Development.Lawrence Erlbaum Associates Inc.Mahwah.New Jersey.
- King, C.M., & Parent Johnson, L.M. (1999). Constructing meaning via reciprocal teaching. *Reading Research and Instruction*, 38, 169-186.
- Kolic-Vehovec,S.,& Bajsanski,I. (2006). Metacognitive strategies and reading comprehension in elementary-school students. *European Journal of Psychology of Education*, 21, 439-451.
- Lenz, B.K.,&Hughes,C.A.(1990).A word identification strategy for adolescents with learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 23(3), 149-158,163.
- Little, Q.,& Richards, R.T.(2000).Teaching learners–learners teaching: Using reciprocal teaching to improve comprehension strategies in challenged readers. *Reading improvement*,37,190-194.
- Mokhtari, K.,& Reichard,C.A.(2002). Assessing students metacognitive awareness of reading strategies. *Journal of educational psychology*, 94, 249 – 259.
- Moore, P.J.(1988).Reciprocal teaching and reading comprehension:A review.*Journal of Research in Reading*, 11(1), 3-14.
- National Reading panel(2000).Teaching children to read: An evidence- based assessment of the scientific research literature on reading and its implications for reading instruction,Bethesda,MD.National Institute of child Health and Human Development.
- O'Shea, L.J.&O'Shea,D.K.(1994).A component analysis of metacognition in reading comprehension:The contributions of awareness and self-regulation. *International Journal of Disability, Development and Education*, 41(1), 15-32.
- Palincsar, A.S.(1987).Reciprocal teaching:Can student discussion boost comprehension?*Instructor*, 96(5),56-58.
- Palincsar, A.S., & Brown, A.L.(1984). Reciprocal teaching of comprehension fostering and monitoring activities. *Cognition and Instruction*, 1(2), 117-175.
- Pohlman,C.(2008). Revealing Minds: Assessing to Understand and Support Struggling Learners.,San Francisco: Jossey-Bass.
- Pohlman,C.(2009).Knowing Thyself:the importance of metacognition.http://akomandscape.org/2009/06/29/knowning_thyself the importance of metacognition.
- Rosenshine, B., & Meister, C. (1994). Reciprocal teaching: A review of the research. *Review of Educational Research*, 64(4), 479-530.
- Serpell, R. Baker, L., & sonnenschein, S. (2005). *Becoming Literate in the city: the Baltimore Early Childhood project*.New York: Combridge University press.

- Smart,D.,Prior,M.,Sanson,A.,&Oberklaid,F.(2001). Children with reading difficulties: A six-year follow-up from early primary school to secondary school. Australian Journal of Psychology, 53(1) , 45 – 53.
- Snow, C.E, Burns, M.S., & Griffin, P. (Eds). (1998). Preventing reading difficultees in young children. Washngton, DC: National Academy press.
- Spedding, S., & Chan, L.K.S. (1993). Metacognition, word identification, and reading competence. Contemporary Educational Psychology, 18(1), 91-100.
- Spedding, S., & Chan, L.K.S. (1994). Metacognitive abilities in word identification: Assessment and instruction. Australian Journal of Remedial Education, 26(3), 8-12.
- Speece, D.L., MacDonald, V., Kilsheimer, L. & Krist, J. (1997). Research to Practice: Preservice teachers reflect on reciprocal teaching. Learning Disabilities Research and Practice, 12(3), 177-187.
- Thompson, K.L., & Taymans, J.M. (1994). Development of a reading strategies program: Bridging gaps among decoding, literature, and thinking skills. Intervention in School and Clinic, 30(1), 17-27.
- Trabasso, T., & Bouchard, E. (2002). Teaching readers how to comprehend teat strategically. In C.C. Block & M. pressley (Eds). , Comprehension instruction: Research based best practices. (pp. 176-200). New Youk: Guilford.
- Wright,J.,Barrie,J.(2003).Teaching phonological awareness and metacognitive strategies to children with reading difficulties: A comparison of two instructional methods. Educational psychology, 23, 17-45.

